

6. V 2020.

1

Лопиталова правила

Грубо речено, Лопиталова правила служе за рачунање лimesа количника, при чему бројилац и именилац оба може нули или оба може бесконачности. Пврђење је да је тада

$$\lim_{x \rightarrow a} \frac{f(x)}{g(x)} = \lim_{x \rightarrow a} \frac{f'(x)}{g'(x)} \quad \text{ако постоји лimes на десној страни.}$$

Став 1: Нека су функције f и g непрекидне на интервалу $[a, b)$ и диференцијабилне на (a, b) , при чему је $g'(x) \neq 0$ за све $x \in (a, b)$ и $f(a) = g(a) = 0$. Ако постоји (конечан или бесконачан) $\lim_{x \rightarrow a+} \frac{f'(x)}{g'(x)}$, онда постоји и $\lim_{x \rightarrow a+} \frac{f(x)}{g(x)}$ и важи једнакост

$$\lim_{x \rightarrow a+} \frac{f(x)}{g(x)} = \lim_{x \rightarrow a+} \frac{f'(x)}{g'(x)}$$

Δ : Приметимо најпре да је $g'(x) \neq 0$ за све $x \in (a, b)$ (та има смисла разматрати $\lim_{x \rightarrow a+} \frac{f(x)}{g(x)}$). Наиме, ако би било $g'(x_0) = 0$ за неко $x_0 \in (a, b)$, онда би, због чињенице $g(a) = 0$, по Роландовој теорему било $g'(x) = 0$ за неко $x \in (a, x_0)$, што је у супрот-

Поступи с предпоставком $g'(x) \neq 0$ за све $x \in (a, b)$.

$$d := \lim_{x \rightarrow a^+} \frac{f'(x)}{g'(x)}, \quad \lim_{x \rightarrow a^+} \frac{f(x)}{g(x)} \stackrel{?}{=} d$$

$V \in \mathcal{N}(d)$ произвольна окрестность $m. d$

Треба доказать что $(\exists U \in \mathcal{N}(a)) (\forall x \in U \cap (a, +\infty)) \frac{f(x)}{g(x)} \in V$,

т.е. что $(\exists \delta > 0) (\forall x \in (a, a + \delta)) \frac{f(x)}{g(x)} \in V$.

$$(\exists \delta > 0) \forall y \in (a, a + \delta) \frac{f'(y)}{g'(y)} \in V$$

По Кошиевой теореме о средней значности:
 $\exists c \in (a, x)$ т.е.

$$a < c < x < a + \delta$$

За $x \in (a, a + \delta)$ имам:

$$\frac{f(x)}{g(x)} = \frac{f(x) - f(a)}{g(x) - g(a)} = \frac{f'(c)}{g'(c)} \in V$$

$$f(a) = g(a) = 0$$

На подобно аналогичен начин се доказује и следјући став.

Слав 2: Нека су f и g непрекидне на $(b, a]$ и диференцијабилне на (b, a) , при чему је $g'(x) \neq 0$ за све $x \in (a, b)$ и $f(a) = g(a) = 0$. Ако постоји (коначан или бесконачан)

$\lim_{x \rightarrow a^-} \frac{f'(x)}{g'(x)}$, онда постоји и $\lim_{x \rightarrow a^-} \frac{f(x)}{g(x)}$ и важи једнакост

$$\lim_{x \rightarrow a^-} \frac{f(x)}{g(x)} = \lim_{x \rightarrow a^-} \frac{f'(x)}{g'(x)}$$

Из ова два става о једносидним лимесима можемо да изведемо одговарајуће твђење за (двосидни) лимес:

Ако је $a \in \mathbb{R}$, $U \in \mathcal{N}(a)$, ако су функције f и g диференцијабилне на $U \setminus \{a\}$ (дакле, са обе стране тачке a) и ако је

$\lim_{x \rightarrow a} f(x) = \lim_{x \rightarrow a} g(x) = 0$, онда евентуалном променом вредности

или додефинисањем $f(a) = g(a) := 0$ постигнемо да f и g

буду непрекидне и у тачки a (та, дакле, на целој околини U),

при чему та интервенција не утиче на $\lim_{x \rightarrow a} \frac{f(x)}{g(x)}$ ни на $\lim_{x \rightarrow a} \frac{f'(x)}{g'(x)}$.

Зато, ако још имамо да је $g'(x) \neq 0$ за све $x \in U \setminus \{a\}$ и

да постоји $\lim_{x \rightarrow a} \frac{f'(x)}{g'(x)}$, онда из претходних ставова добијамо

да постоји и $\lim_{x \rightarrow a} \frac{f(x)}{g(x)}$ и да је $\lim_{x \rightarrow a} \frac{f(x)}{g(x)} = \lim_{x \rightarrow a} \frac{f'(x)}{g'(x)}$. Наиме,

ако са d означимо $\lim_{x \rightarrow a} \frac{f'(x)}{g'(x)}$, онда је

$$d = \lim_{x \rightarrow a} \frac{f'(x)}{g'(x)} = \lim_{x \rightarrow a+} \frac{f'(x)}{g'(x)} = \lim_{x \rightarrow a-} \frac{f'(x)}{g'(x)}$$

$$\begin{matrix} \xrightarrow{\text{став 1}} & \lim_{x \rightarrow a+} \frac{f(x)}{g(x)} = d \\ \xrightarrow{\text{став 2}} & \lim_{x \rightarrow a-} \frac{f(x)}{g(x)} = d \end{matrix}$$

$$\Rightarrow \lim_{x \rightarrow a} \frac{f(x)}{g(x)} = d.$$

Овим је доказана наредна теорема у случају $a \in \mathbb{R}$. Она 4
важи и ако је $a = -\infty$ или $a = +\infty$, али доказ за те случа-
јеве изостављамо.

Теорема:
(Лопитал $\frac{0}{0}$)

Нека је $a \in \bar{\mathbb{R}}$ и нека постоји околина $U \in \mathcal{N}(a)$
таква да су функције f и g диференцијабилне
на $U \setminus \{a\}$ и $g'(x) \neq 0$ за све $x \in U \setminus \{a\}$.

Претпоставимо још да је $\lim_{x \rightarrow a} f(x) = \lim_{x \rightarrow a} g(x) = 0$.

Ако постоји (коначан или бесконачан) $\lim_{x \rightarrow a} \frac{f'(x)}{g'(x)}$,

онда постоји и $\lim_{x \rightarrow a} \frac{f(x)}{g(x)}$ и важи једнакост

$$\lim_{x \rightarrow a} \frac{f(x)}{g(x)} = \lim_{x \rightarrow a} \frac{f'(x)}{g'(x)}$$

Пример: $\lim_{x \rightarrow 0} \frac{\sin 8x}{e^{2x} - 1} \stackrel{\text{Лоп. } \frac{0}{0}}{=} \lim_{x \rightarrow 0} \frac{8 \cos 8x}{2e^{2x}} = 4$

Да ли је и $\lim_{x \rightarrow 0} \frac{\sin 8x}{e^{2x} - 3} = 4$? Ако није, чему је једнак овај
лимес?

Важи и одговарајућа теорема у „ситуацији $\frac{\infty}{\infty}$ “.
Наводимо је без доказа.

Теорема:

(Лопитал $\frac{\infty}{\infty}$)

Нека је $a \in \mathbb{R}$ и нека постоји околина $U \in \mathcal{N}(a)$ таква да су функције f и g диференцијабилне на $U \setminus \{a\}$ и $g'(x) \neq 0$ за све $x \in U \setminus \{a\}$.

Претпоставимо још да су оба лимеса $\lim_{x \rightarrow a} f(x)$ и $\lim_{x \rightarrow a} g(x)$ бесконачна (први од њих је једнак $+\infty$ или $-\infty$ и други је једнак $+\infty$ или $-\infty$).

Ако постоји $\lim_{x \rightarrow a} \frac{f'(x)}{g'(x)}$ (коначан или бесконачан),

онда постоји и $\lim_{x \rightarrow a} \frac{f(x)}{g(x)}$ и важи једнакост

$$\lim_{x \rightarrow a} \frac{f(x)}{g(x)} = \lim_{x \rightarrow a} \frac{f'(x)}{g'(x)}$$

Напомена: Као и у „ситуацији $\frac{0}{0}$ “ и ова теорема важи и за једностране лимесе. Тада је уместо околине U довољно претпоставити постојање „леве“, односно „десне“ околине тачке a са одговарајућим својствима. Прецизније, услов је да постоји $\delta > 0$ т.д. су f и g диференцијабилне и $g' \neq 0$ на $(a-\delta, a)$ у случају левог лимеса, односно на $(a, a+\delta)$ у случају десног лимеса.

Примери: 1) $\lim_{x \rightarrow +\infty} \frac{x^2}{e^x} \stackrel{\text{Лоп. } \frac{\infty}{\infty}}{=} \lim_{x \rightarrow +\infty} \frac{2x}{e^x} \stackrel{\text{Лоп. } \frac{\infty}{\infty}}{=} \lim_{x \rightarrow +\infty} \frac{2}{e^x} = 0.$

2) $\lim_{x \rightarrow 0^+} x \ln x = \lim_{x \rightarrow 0^+} \frac{\ln x}{\frac{1}{x}} \stackrel{\text{Лоп. } \frac{0}{\infty}}{=} \lim_{x \rightarrow 0^+} \frac{\frac{1}{x}}{-\frac{1}{x^2}} = -\lim_{x \rightarrow 0^+} x = 0.$

Тејлорова формула

Нека је функција f дефинисана на некој околини тачке $a \in \mathbb{R}$ ($(\exists U \in \mathcal{M}(a)) U \subseteq D_f$). Желимо да апроксимирамо функцију f у околини тачке a неком што једноставнијом функцијом. Најједноставније функције су полиноми (полиномијалне функције). Пошто нас занима понашање функције у околини тачке a , посматраћемо полиноме у следећем облику:

$$P(x) = a_0 + a_1(x-a) + a_2(x-a)^2 + \dots + a_n(x-a)^n.$$

Ако је $a_n \neq 0$, онда је n степена овог полинома P . Који полином степена 0 је најбоља апроксимација f у околини тачке a ? Полином степена 0 је константна функција, па за такву апроксимацију узимамо, наравно, полином идентички једнак броју (константи) $f(a)$:

$$\underline{T_0(a)}(x) := f(a).$$

(Обде је $T_0(a)$ ознака за тај полином, а $T_0(a)(x)$ је нејова вредност у тачки $x \in \mathbb{R}$.) Закле, сјецијално важи да је $T_0(a)(a) = f(a)$

вредност полинома $T_0(a)$ у тачки a

Ако функцију f у околини тачке a желимо да апроксимирамо полиномом степена 1, онда је природно да захтевамо не само да важи $T_1(a)(a) = f(a)$, него и $T_1(a)'(a) = f'(a)$ ако је f диференцијабилна у тачки a (обде је $T_1(a)$ ознака за тај полином).

Зашто узимамо:

$T_1(a)(x) := f(a) + f'(a) \cdot (x-a)$

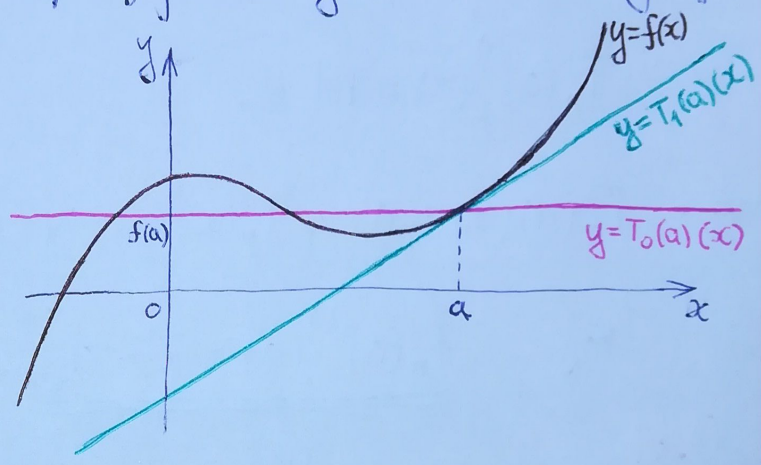

График функције $T_1(a)$ јесте права која пролази кроз тачку $(a, f(a))$ и чији је коефицијент правца $f'(a)$ — закле, то је тангента на график f у тачки a .

Јасно је да полином $T_1(a)$ боље апроксимира (диференцијабилну) функцију f у околини тачке a него полином $T_0(a)$. Ако је f n -пута диференцијабилна ($n \geq 2$) још боља апроксимација је

полином $T_n(a)(x) = a_0 + a_1(x-a) + a_2(x-a)^2 + \dots + a_n(x-a)^n$

за који важи:

$T_n(a)(a) = f(a)$, $T_n(a)'(a) = f'(a)$, ..., $T_n(a)^{(n)}(a) = f^{(n)}(a)$.

Одредимо тај полином $T_n(a)$:

(ИЗВ)

$$T_n(a)(x) = a_0 + a_1(x-a) + a_2(x-a)^2 + a_3(x-a)^3 + \dots + a_n(x-a)^n$$

$$T_n(a)'(x) = a_1 + 2a_2(x-a) + 3a_3(x-a)^2 + \dots + na_n(x-a)^{n-1}$$

$$T_n(a)''(x) = 2a_2 + 6a_3(x-a) + \dots + n(n-1)a_n(x-a)^{n-2}$$

$$\vdots$$

$$T_n(a)^{(k)}(x) = \underbrace{k \cdot (k-1) \cdot \dots \cdot 3 \cdot 2}_{= k!} a_k + \dots + n(n-1) \cdot \dots \cdot (n-k+1) a_n (x-a)^{n-k}$$

$$\vdots$$

$$T_n(a)^{(n)}(x) = n! \cdot a_n$$

$$\Rightarrow T_n(a)(a) = a_0, T_n(a)'(a) = a_1, T_n(a)''(a) = 2a_2, \dots, T_n(a)^{(n)}(a) = n! a_n$$

$$\text{иј. } \underline{T_n(a)^{(k)}(a) = k! \cdot a_k} \quad \text{за све } k \in \{0, 1, 2, \dots, n\}.$$

$$\xrightarrow{\text{(изв)}} \underline{a_k = \frac{f^{(k)}(a)}{k!}} \quad \text{за све } k \in \{0, 1, 2, \dots, n\}$$

$$\Rightarrow \underline{T_n(a)(x) = f(a) + f'(a)(x-a) + \frac{f''(a)}{2!}(x-a)^2 + \dots + \frac{f^{(n)}(a)}{n!}(x-a)^n}$$

или, краће записано:

$$T_n(a)(x) = \sum_{k=0}^n \frac{f^{(k)}(a)}{k!} (x-a)^k.$$

(Сетимо се да је $f^{(0)} = f$, као и да је $0! = 1$ и $(x-a)^0 = 1$.)

Дефиниција:

Ако је функција f n пута диференцијабилна у тачки a , онда полином $T_n(a)$ називамо Тјејлоровим полиномом (својена n) функције f у тачки a .

Напомена: Полином $T_n(a)$ заправо не мора бити степена n . Ако је $f^{(n)}(a) = 0$, онда је његов степен мањи од n . То је, наравно, секундарна ствар - реч је о терминологији - али ето: каже се да је $T_n(a)$ степена n , а има се у виду да заправо може бити и мањег степена. 9

Као што смо видели у разматрању које је претходило дефиницији, основна карактеристика Тејлоровог полинома $T_n(a)$ јесте да он задовољава једнакост (ИЗВ) на стр. 7.

Дефиниција: Маклоренов полином f је $T_n(0)$ је Тејлоров полином те функције у тачки 0:

$$M_n := T_n(0).$$

ознака за Маклоренов полином (степен n)

Закле,

$$\begin{aligned} M_n(x) = T_n(0)(x) & \stackrel{a=0}{=} f(0) + f'(0)x + \frac{f''(0)}{2!}x^2 + \dots + \frac{f^{(n)}(0)}{n!}x^n \\ & = \sum_{k=0}^n \frac{f^{(k)}(0)}{k!} x^k. \end{aligned}$$

Примери: 1) $f(x) = e^x \Rightarrow f^{(k)}(x) = e^x$ за све $k \in \mathbb{N}_0$
 $\Rightarrow f^{(k)}(0) = 1$ за све $k \in \mathbb{N}_0$

$$\Rightarrow M_n(x) = 1 + x + \frac{x^2}{2} + \frac{x^3}{6} + \dots + \frac{x^n}{n!} = \sum_{k=0}^n \frac{x^k}{k!}$$

2) $f(x) = \sin x \Rightarrow f'(x) = \cos x, f''(x) = -\sin x, f'''(x) = -\cos x,$
 $f^{IV}(x) = \sin x, f^V(x) = \cos x, \dots$

$$\Rightarrow f^{(2k)}(x) = (-1)^k \sin x, k \in \mathbb{N}_0$$

$$f^{(2k+1)}(x) = (-1)^k \cos x, k \in \mathbb{N}_0$$

$$\Rightarrow f^{(2k)}(0) = 0, f^{(2k+1)}(0) = (-1)^k \text{ за все } k \in \mathbb{N}_0$$

$$\Rightarrow M_{2n-1}(x) = M_{2n}(x) = x - \frac{x^3}{6} + \frac{x^5}{5!} - \dots + (-1)^{n-1} \frac{x^{2n-1}}{(2n-1)!}$$

$$= \sum_{k=0}^{n-1} (-1)^k \frac{x^{2k+1}}{(2k+1)!}$$

3) $g(x) = \cos x$

$$g(x) = f'(x)$$

из определений
примера

$$\Rightarrow g^{(2k-1)}(x) = f^{(2k)}(x) = (-1)^k \sin x, k \in \mathbb{N}$$

$$g^{(2k)}(x) = f^{(2k+1)}(x) = (-1)^k \cos x, k \in \mathbb{N}_0$$

$$\Rightarrow g^{(2k-1)}(0) = 0, g^{(2k)}(0) = (-1)^k$$

$$\Rightarrow M_{2n}(x) = M_{2n+1}(x) = 1 - \frac{x^2}{2} + \frac{x^4}{4!} - \dots + (-1)^n \frac{x^{2n}}{(2n)!} = \sum_{k=0}^n (-1)^k \frac{x^{2k}}{(2k)!}$$

4) $\alpha \in \mathbb{R}$ фиксирана константа,

$$f(x) = (1+x)^\alpha$$

$$\Rightarrow f'(x) = \alpha (1+x)^{\alpha-1}$$

$$f''(x) = \alpha(\alpha-1)(1+x)^{\alpha-2}$$

⋮

$$f^{(k)}(x) = \alpha(\alpha-1)\dots(\alpha-k+1)(1+x)^{\alpha-k} \quad \text{за све } k \in \mathbb{N}$$

$$\Rightarrow f^{(k)}(0) = \alpha(\alpha-1)\dots(\alpha-k+1) \quad \text{за све } k \in \mathbb{N}$$

Дефинишимо биномни коефицијенти $\binom{\alpha}{k} := \frac{\alpha(\alpha-1)\dots(\alpha-k+1)}{k!}, k \in \mathbb{N}$

$$\binom{\alpha}{0} := 1$$

Знамо ограничења за $\alpha \in \mathbb{N}, k \in \mathbb{N}$ и $\alpha \geq k$ имамо:

$$\binom{\alpha}{k} := \frac{\alpha!}{k!(\alpha-k)!} = \frac{\alpha(\alpha-1)\dots(\alpha-k+1)}{k!}$$

има смисла за све $\alpha \in \mathbb{R}$ и $k \in \mathbb{N}$

има смисла само за $\alpha, k \in \mathbb{N}_0$
н.г. је $\alpha \geq k$

Али овде је $\alpha \in \mathbb{R}$, па је зато ово нов појам.

$$\Rightarrow M_n(x) = 1 + \alpha x + \binom{\alpha}{2} x^2 + \dots + \binom{\alpha}{n} x^n = \sum_{k=0}^n \binom{\alpha}{k} x^k$$

$f(0) = 1$

У специјалном случају $\alpha = -1$ имамо: $\binom{-1}{k} = \frac{-1 \cdot (-2) \cdot \dots \cdot (-k)}{k!} = (-1)^k$

⇒ Маклоренов полином фје $g(x) = (1+x)^{-1} = \frac{1}{1+x}$ јесте

$$M_n(x) = 1 - x + x^2 - x^3 + \dots + (-1)^n x^n = \sum_{k=0}^n (-1)^k x^k$$

$$\Rightarrow \frac{g^{(k)}(0)}{k!} = (-1)^k \Rightarrow g^{(k)}(0) = (-1)^k \cdot k! \text{ за све } k \in \mathbb{N}_0$$

коэффициент уз x^k у Маклореновом полиному

5) $f(x) = \ln(1+x) \Rightarrow f'(x) = \frac{1}{1+x} = g(x)$

коэффициент уз x^k је $\frac{f^{(k)}(0)}{k!} = \frac{(-1)^{k-1} \cdot (k-1)!}{k!}$

$$\Rightarrow f^{(k)}(0) = g^{(k-1)}(0) = (-1)^{k-1} \cdot (k-1)! \text{ за све } k \in \mathbb{N},$$

$f(0) = 0$

$$\Rightarrow M_n(x) = \sum_{k=1}^n (-1)^{k-1} \frac{x^k}{k} = x - \frac{x^2}{2} + \frac{x^3}{3} - \dots + (-1)^{n-1} \frac{x^n}{n}$$

Пошто Тејлоров полином представља апроксимацију даће функције f (у околини даће тачке a) природно је разматрати питање колика је грешка при тој апроксимацији. Ту грешку (разлику између $f(x)$ и $T_n(a)(x)$) означавамо са $R_n(a)(x)$ и називамо је остатком у Тејлоровој формули, а сама Тејлорова формула јесте наредна једнакост (наравно, у случају $a=0$ називамо је Маклореновом формулом):

$$f(x) = T_n(a)(x) + R_n(a)(x)$$

Остатак у Тејлоровој формули

Приметимо да је остатак, наравно, функција од x . Очекујемо да он буде све мањи како се x приближава тачки a ($T_n(a)$ је апроксимација за f у околини тачке a). Наравно, остатак зависи и од n , и све је мањи како n расте (што је већи степен, толикома, боља је апроксимација). Е сад, колико n може да расте — то зависи од тога колико је пута f диференцијабилна. На пример, све функције које смо разматрали у претходних пет примера јесу бесконачно диференцијабилне у околини нуле, па ту n може бити произвољно велико.

Постоје различити облици остатка $R_n(a)(x)$ у Тејлоровој формули. Ми ћемо разматрати два — Лагранжов и Пеанов облик остатка. Данас ћемо урадити Лагранжов, а следеће среде Пеанов.

Теорема:

(Лагранжов облик остатка)

Нека је $n \in \mathbb{N}_0$ и нека је функција f $n+1$ пута диференцијабилна на некој околини $(a-\varepsilon, a+\varepsilon)$ тачке a .

Тогда за све $x \in (a-\varepsilon, a+\varepsilon)$ важи да је

$$R_n(a)(x) = \frac{f^{(n+1)}(\xi)}{(n+1)!} (x-a)^{n+1}$$

за неко ξ између a и x .

Δ : Ако је $x=a$, онда је $R_n(a)(a) = f(a) - T_n(a)(a) = 0$, а наравно, важи и $(a-a)^{n+1} = 0$, па је јасно да важи тврђење (у овом случају ξ мора бити $= a = x$).

Докажимо тврђење у случају $x > a$, а доказ за случај $x < a$ је потпуно аналоган.

Уводимо две помоћне функције $\varphi, \psi: [a, x] \rightarrow \mathbb{R}$,

$\varphi(t) := f(x) - \left(f(t) + f'(t)(x-t) + \frac{f''(t)}{2!}(x-t)^2 + \dots + \frac{f^{(n)}(t)}{n!}(x-t)^n \right)$,

$\psi(t) := (x-t)^{n+1}$.

(Обде је, дакле, x , као и a , фиксирана константа, а φ и ψ су функције од $t \in [a, x]$.)

f је $n+1$ пута диферену. на $[a, x] \Rightarrow \varphi$ је диференцијабилна на $[a, x]$

ψ је такође диференцијабилна на $[a, x]$, $\psi'(t) = -(n+1)(x-t)^n \neq 0$ за $t \in (a, x)$

Кошијева теорема о средњој вредности

$\Rightarrow \left(\exists \xi \in (a, x) \right) \frac{\varphi'(\xi)}{\psi'(\xi)} = \frac{\varphi(x) - \varphi(a)}{\psi(x) - \psi(a)}$

$\varphi(x) = \psi(x) = 0$; $\varphi(a) = f(x) - T_n(a)(x) = R_n(a)(x)$; $\psi(a) = (x-a)^{n+1}$

$\varphi'(t) = - \left(\cancel{f'(t)} + \underbrace{f''(t) \cdot (x-t) - \cancel{f'(t)}}_{(f'(t) \cdot (x-t))'} + \frac{f'''(t)}{2!} (x-t)^2 - \cancel{f''(t)(x-t)} + \dots \right)$

$\dots + \frac{f^{(n+1)}(t)}{n!} (x-t)^n - \frac{\cancel{f^{(n)}(t)}}{(n-1)!} (x-t)^{n-1} \Big) = - \frac{f^{(n+1)}(t)}{n!} (x-t)^n$

$\Rightarrow \frac{- \frac{f^{(n+1)}(\xi)}{n!} (x-\xi)^n}{-(n+1)(x-\xi)^n} = \frac{-R_n(a)(x)}{-(x-a)^{n+1}}$

$\Rightarrow R_n(a)(x) = \frac{f^{(n+1)}(\xi)}{(n+1)!} (x-a)^{n+1}$